

ایجاد نهاد وکالت در دوره امام عسکری(ع) زمینه‌چینی برای دوره غیبت بود

استاد دانشگاه قرآن و حدیث تأکید کرد: ایجاد محدودیت برای امامین عسکریین(ع) در مجموع به نفع شیعیان خاتمه یافت و شیعیان توانستند نهاد وکالت و ارتباط غیرمستقیم با امام را تمرین کنند...

استاد دانشگاه قرآن و حدیث تأکید کرد: ایجاد محدودیت برای امامین عسکریین(ع) در مجموع به نفع شیعیان خاتمه یافت و شیعیان توانستند نهاد وکالت و ارتباط غیرمستقیم با امام را تمرین کنند و حتی امام عسکری(ع) از پشت پرده با افراد مرتبط بود تا نهادهای واسطه بتوانند روی پای خود بایستند و متکی به حضور فیزیکی امام(ع) نباشند.

سیدمحمدکاظم سیدطباطباییه گزارش یکنا، حجت الاسلام والمسلمین سیدمحمدکاظم طباطبایی، استاد دانشگاه قرآن و حدیث، امروز ۱۲ مهرماه در نشست علمی «زمانه و زمینه تشیع در دوره امام حسن عسکری(ع)» که از سوی دانشگاه آزاد اسلامی برگزار شد، گفت: نعمت اهل بیت(ع) نعمت بزرگ و قابل افتخاری است ولی ما قدر نعمت اهل بیت(ع) را آنطور که باید نمی دانیم و جامعه نسبت به سیره و سنت رفتاری و چرایی تصمیم گیری های ایشان آشنا نیستند و به خصوص نسبت به ائمه متأخر این وضعیت بیشتر وجود دارد و شاید کوتاهی امثال بنده سبب این موضوع شده است.

وی افزود: امام هادی(ع) از ائمه ای است که سن پائینی داشتند و طبیعتاً مدت امامت ایشان هم کوتاه بوده است و ایشان و پدر بزرگوارشان در شهری با هویت نظامی زندگی می کردند و دوره امامت امام هم شش سال بیشتر طول نکشید.

طباطبایی بیان کرد: در دوره ائمه(ع) (از امام کاظم(ع) به بعد) به تدریج بنی عباس به صورت کامل قدرت گرفتند و خفقان شدید سیاسی و امنیتی ایجاد کردند؛ مخصوصاً در دوره متوکل و در دوره خلفای بعد هم شدت یافت. در دوره مأمون مقداری آزادی سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ایجاد شده بود اما در دوره متوکل محدود شد و حتی برخی از بزرگان اهل سنت هم محاکمه شدند؛ مثلاً ابن حنبل، ابن حماد که فتن را نوشته، مدت طولانی در زندان بود و خفقان فقط مختص شیعه نبود.

وی اضافه کرد: اقتدار عباسیان تا حدود سال ۳۳۰ که آل بویه قدرت گرفتند، ادامه داشت و شیعه تحت فشار بیشتری بود ولی به خاطر رویکرد ائمه(ع) باز شیعه رو به توسعه گذاشت. با وجود سختی ها، شمار شیعیان به شدت از دوره امام باقر(ع) و امام صادق(ع)، فزونی یافت و در مناطق جغرافیایی جدیدی هم پراکنده شدند، شیعیان در قم و بغداد و کوفه مستقر بودند و بعدها در خراسان بزرگ از جمله مرو و سمرقند و بخارا هم حضور داشتند. افزایش وجوهات شرعی

طباطبایی افزود: در دوره هارون الرشید وضعیت اقتصادی و رفاه عمومی بالا رفت و کارهای عمرانی زیادی هم انجام گرفت و طبیعتاً این رفاه عمومی مختص اهل سنت نبود و شیعیان هم در رفاه بودند و در تمام سرزمین های اسلامی هم این وضع وجود داشت لذا در دوره بعد از امام صادق(ع) وجوهات شرعی زیادی به ائمه(ع) رسید و یکی از دلایلی که هارون امام کاظم(ع) را شهید کرد، وجود فراوانی وجوهات شرعی بود.

وی ادامه داد: در دوره های امام هادی(ع) و عسکری(ع) این فراوانی بیشتر شد به همین دلیل، عمده نامه ها و سؤالات شیعیان از امام(ع) در مورد وجوهات و همچنین موقوفاتی است که وقف امامین عسکریین(ع) می کردند. قم به خاطر اینکه ساختار شیعی داشت، اهل سنت در آن نبودند، حضرت معصومه(س) هم در دوره امام رضا(ع) به قم آمدند، پایگاه مقتدر شیعی تشکیل شد و بعد موسی مبرقع به قم آمدند، موقوفات مرتبط با ائمه(ع) زیاد شد و حتی لیست کسانی که متولی این موقوفات بودند موجود است و در رأس آن کسانی مانند آدم بن اسحاق اشعری بود.

استاد دانشگاه قرآن و حدیث با بیان اینکه جریان وکالت از دوره امام صادق(ع) ایجاد شد، افزود: در دوره امام کاظم(ع) چون در زندان بودند نهاد وکالت رشد زیادی کرد ولی در پایان دوره امام کاظم(ع)، این نهاد تضعیف شد و امام رضا(ع) هم دوباره آن را تقویت و منظم کردند.

وی افزود: در دوره امام جواد(ع) نهاد وکالت ساختار تشکیلاتی گرفت و عثمان بن سعید هم نقش زیادی داشت زیرا او از کودکی با خاندان اهل بیت(ع) مأنوس بود و در دوره طولانی امامت امام هادی که ۳۴ سال طول کشید، به خاطر شخصیت عثمان بن سعید نهادینه شد.

این استاد و پژوهشگر حدیث، اضافه کرد: در دوره امام هادی(ع)، نهاد وکالت، نمایندگانی در سرزمین های مختلف اسلامی داشت و حتی بین وکلای علمی امام با وکلای اقتصادی تفاوت وجود داشت. مردم می دانستند امام در سامراء زیر نظر مأموران حکومتی هستند ولی نهاد وکالت به وجود آمده تا دستورات امام را به مردم و نیازهای مردم را به امام برسانند و ارتباط دقیقی بین امام و مردم وجود داشته باشد.
رواج نهاد وکالت

وی افزود: تعبیر ناحیه مقدسه هم که مطرح است، مراکزی بود که وکلای امام در آنجا حضور داشتند و سخنانی که از این نواحی صادر می شد به عنوان سخن امامین عسکریین(ع) تلقی می شد. زیارت ناحیه مقدسه هم در سال ۲۵۲ یعنی اواخر دوره امام هادی(ع) از ناحیه مقدسه خارج شده است بنابراین گفتار امام مهدی و حتی امام عسکری هم نیست و مربوط به اواخر دوره امام هادی می شود.

طباطبایی بیان کرد: با وجود این ناحیه مقدسه مردم می دانستند که چون ارتباط با امام مقدور نیست باید با این نواحی مرتبط باشند، افراد عثمان بن سعید و بعداً محمدبن عثمان در همه نواحی بین شیعه بودند و درخواست مردم از طریق این افراد به عثمان و به امام می رسید و در دوره امام عسکری این شیوه کاملاً نهادینه شد. ابن بابویه برای فرزنددارشدن نامه به وکیل عثمان در ناحیه قم داد و از طریق او نامه به عثمان بن سعید رسید و از امام(ع) خواست که برای او دعا کنند.
زمینه سازی برای غیبت

وی افزود: اگر نهاد وکالت در دوره امام عسکری تقویت نشده بود، زمینه چینی برای غیبت نمی شد و شیعیان دچار شوک شدند؛ یکی از عواملی که سبب شد تا نهاد وکالت یا ناحیه مقدسه نهادینه شود، همین مقدمه چینی برای غیبت بود.

استاد دانشگاه قرآن و حدیث با بیان اینکه فرهنگ شیعه در دوره صادقین(ع) توسط احادیث برای مردم بیان می شد، تصریح کرد: به همین دلیل اصول اربعمائه و برخی به تدریج منابع حدیثی شیعه نوشته شد؛ در دوره امام صادق(ع) تا امام رضا(ع) خیلی از مباحث از ائمه سؤال شد و در کتب موجود بود، به همین دلیل در دوره ائمه متأخر روایات کمتری از ایشان می بینیم و غنای علمی بیشتری بین شیعیان را شاهد هستیم.

وی بیان کرد: رویکرد کتابت حدیث در بین شیعه و اهل سنت از دوره عمر بن عبدالعزیز رواج زیادی یافت و از دوره امام جواد(ع) تعداد سؤالات و پاسخ مکتوب نسبت به شفاهی بیشتر است و فرهنگ نامه نویسی از طریق وکیل و پاسخ مکتوب از شخص امام یا نواحی مقدسه در دوره امام هادی و امام عسکری(ع) رواج زیادی داشت.

طباطبایی اضافه کرد: در دوره عسکریین(ع)، مدرسه حدیثی کوفه کم کم تضعیف شد ولی دو مدرسه حدیثی جدید یعنی بغداد و قم ایجاد شدند؛ بخشی از میراث حدیثی کوفه به قم و بخشی به بغداد منتقل شد، مثلاً بغدادی ها عقل گراتر بودند و چون در مواجهه با اهل سنت قرار داشتند مقداری از مواریث حدیثی کوفه را نقل نمی کردند ولی در قم کسی اگر در ولایت و مقام امام(ع) مطالبی می گفت یا به برخی صحابه نقد می کرد بازخورد منفی نداشت. بعد از قدرت گرفتن شیعه بخشی از میراث حدیثی شیعه مانند زیارت جامعه کبیره از قم به بغداد منتقل شد.
تمرین زندگی در غیبت

طباطبایی بیان کرد: در دوره امامین عسکریین، ارتباط علمی مدارس بغداد و قم خیلی خوب بود و در دوره غیبت صغری هم این ارتباط کاملاً وجود داشت؛ مثلاً کتاب شلمقانی که بعداً منحرف شد به قم آمد و در قم بررسی شد. به نظر می رسد مجموعه این عوامل سبب شد تا مقدمات ورود به دوره غیبت فراهم شود و برای آماده کردن شیعیان، باید یکی دو نسل نداشتن ارتباط با امام را تمرین می کردند.

استاد دانشگاه قرآن و حدیث تصریح کرد: ایجاد محدودیت برای امامین عسکریین در مجموع به نفع شیعیان خاتمه یافت و شیعیان توانستند نهاد وکالت و ارتباط غیرمستقیم با امام را تمرین کنند و حتی امام عسکری از پشت پرده با افراد مرتبط بود تا نهادهای واسطه بتوانند روی پای خود بایستند و متکی به حضور فیزیکی امام(ع) نباشند.

این پژوهشگر اظهار کرد: دوره شش ساله امام عسکری دوره خاص نیست و از زمان ۱۰ سال پایانی امامت امام هادی این روند به تدریج ایجاد شد و حتی تا دوره وکلای خاص امام زمان(عج) ادامه یافت. برخی مواقع انشعابات می مانند واقفیه در دوره امام کاظم(ع) و ابتدای دوره امام رضا(ع) در شیعه ایجاد شد ولی در دوره امام هادی(ع)، امام عسکری(ع) و امام مهدی(عج) با وجود دشواری های فراوان برای شیعیان، انشعاب محوری و جدی بین شیعه رخ نداد.

وی تأکید کرد: نقش ائمه(ع) هر کدام مانند قطعات پازل در جای خود قرار داده شد تا شیعه بتواند به حرکت خود ادامه دهد، امام عسکری مثل فردایی به شهادت رسیدند ولی ناحیه وکالت و امثال افرادی مانند عثمان بن سعید و محمد بن عثمان به راحتی این امر خطیر را مدیریت کرد و امامت امام زمان(عج) برای شیعیان تشریح و نهادینه شد. میراث گرانقدر امامت با زحمات فراوان به دست ما رسیده و ما هم وظیفه داریم آن را به درستی به آیندگان منتقل کنیم.

شباهت دوره انقلاب با دوره ائمه متأخر

طباطبایی بیان کرد: ما امروز در دوره گذار وحشتناکی هستیم و گسست نسلی شدیدی وجود دارد لذا وظیفه ما خیلی مهم و خطیر است تا میراث معنوی، حدیثی و علمی ائمه(ع) را به نسل بعد منتقل کنیم. ان شاءالله همانطور که خداوند در دوره ائمه(ع) مدد فرمود تا میراث حدیثی و معنوی اهل بیت(ع) در طول تاریخ منتقل شود، ما هم بتوانیم این کار را انجام دهیم.